davlati qatoriga kirish, kamida 3 ming nafar SI mutaxassislarini tayyorlash istiqbollari belgilab olingan.

Davlat organlari xodimlari oddiy qog‘ozbozlik va hisobot yozishga soatlab vaqt sarflamasdan, bu ishlarni sun’iy intellektga topshirishi va o‘zlari faqat fuqarolarning muammolarini bevosita hal qilish hamda insoniy muloqot bilan shug‘ullanishlari lozim. Sun’iy intellekt davrida inson kapitali o‘z qiymatini yo‘qotmaydi, aksincha, uning vazifasi va shakli o‘zgaradi. Kompyuterlar insonning tezkor yordamchisi va mukammal ijrochisiga aylanadi. Inson esa o‘zining intellekti (ijodkorlik va tanqidiy fikrlash) hamda hissiyoti (empatiya va muomala madaniyati) orqali texnologiyalarni to‘g‘ri yo‘naltiruvchi va samaradorlikni ta’minlovchi asosiy kuch bo‘lib qolmoqda. O‘zbekiston o‘zining milliy strategiyasida belgilangan yuksak marralarga faqatgina mana shunday yuqori unumdorlikka ega va zamonaviy ko‘nikmalarga ega yangi avlod kadrlarini tarbiyalash orqali erisha oladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Мирзиёев Ш.М. Сунъий интеллект ва рақамлаштириш соҳасидаги вазифалар. 01.05.2026. https://president.uz/uz/lists/view/9165.

2. Axunov M. Israilov A. Inson kapitalini yanada rivojlantirishda sun’iy intellektning o‘rni. Volume 6, Issue 02, February 2026. –B. 90.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Sun’iy intellekt texnologiyalarini yanada rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. Toshkent sh., 2025 yil 22 oktyabr, PF-189-son. https://lex.uz/ru/docs/7789403.

## YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA TURIZM XIZMATLARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

**Usmonova Vasila Botirovna**
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali,
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
**Negmatova Nasiba Zafar qizi**
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
Iqtisodiyot mutaxassisligi M31-26 guruh talabasi

**Annotatsiya.** Ushbu tezisda yashil iqtisodiyotga o‘tish sharoitida turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirish mexanizmlari rasmiy siyosat hujjatlari va statistika asosida tizimlashtirildi. O‘zbekiston bozor xizmatlarida mehmonxona va ovqatlanishning ulushi 2017–2024-yillarda 18,8 foizdan 21,9 foizga oshgani, Jizzax viloyatida esa 2024-yilda 76 ta joylashtirish vositasi va 3 429 o‘rin hisobga olingani ko‘rsatilgan. Jizzax viloyati bozor xizmatlari hajmi 2017–2024-yillarda 5,2 baravar, avtotransport xizmatlari esa yiliga 20,0 foiz o‘sgani aniqlangan. Resurs samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya, kam emissiyali transport, tabiiy hududlar yuki, mahalliy qiymat zanjiri va monitoring bo‘yicha oltita mexanizm, ularni joriy

etish bosqichlari va xavflar tizimlashtirilgan. Mexanizmlar rasmiy hujjatlar va ikkilamchi ma’lumotlarning tahliliy sintezi bo‘lib, empirik sinovdan o‘tkazilmagan.

**Kalit so‘zlar:** barqaror turizm, yashil iqtisodiyot, turizm xizmatlari, resurs samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya, Jizzax viloyati, monitoring.

Yashil iqtisodiyot UNEP talqinida inson farovonligini oshirib, ekologik xavflarni sezilarli kamaytiradigan iqtisodiyotdir [1]. Turizm uchun bu barqaror turizm yondashuviga mos keladi: turizmning joriy va kelajakdagi iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik ta’sirlari, mehmonlar, soha, atrof-muhit va mezbon jamoalar ehtiyojlari to‘liq hisobga olinadi [2]. O‘zbekistonda yashil o‘tish 2019–2030-yillarga mo‘ljallangan strategiya bilan (YaIM birligiga emissiyani 2010-yildan 10 foizga kamaytirish va energiya samaradorligini ikki baravar oshirish) [3] hamda 2021-yilgi yangilangan milliy belgilangan hissa bilan (emissiya intensivligini 35 foizga kamaytirish, elektr ishlab chiqarishda qayta tiklanuvchi manbalarni kamida 25 foizga yetkazish) rasmiylashtirilgan [4]; 2024-yilda Energetika vazirligi yashil energiya ulushini 2030-yilgacha 40 foizga yetkazish maqsadini e’lon qilgan [5; 6]. Bu hujjatlar turizmni alohida tarmoq sifatida ko‘rmaydi, shu sababli turizm xizmatlari uchun mexanizmlarni tizimlashtirish zarur.

Turizm xizmatlarining iqtisodiy ahamiyati ortib bormoqda: SIAT ma’lumotlari asosida hisoblanganda mehmonxona va ovqatlanishning bozor xizmatlari hajmidagi ulushi 2017-yildagi 18,8 foizdan 2024-yilda 21,9 foizga ko‘tarilgan (nominal o‘sish yiliga 28,7 foiz) [7]; Statistika qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, 2024-yilda bu turning 96,0 foizini ovqatlanish tashkil etgan [8], ya’ni turar joy xizmatlari kichik qism. Jizzax viloyatida 2024-yilda 76 ta joylashtirish vositasi, 3 429 o‘rin va 16 ta turizm tashkiloti hisobga olingan [9]; “Zomin” turistik-rekreatsion zonasi uchun 2 000 gektar maydon ajratilgan (Vazirlar Mahkamasining 254-son qarori, 2021) [10]. Shu bilan birga NDC kadastriga ko‘ra avtotransport emissiyasi 2010–2017-yillarda 7 465,28 dan 11 900,08 Gg $CO_2$-ekv. gacha o‘sgan [4]. Turizm oqimi o‘sishi, ayniqsa tog‘li va muhofaza etiladigan hududlarda, energiya, suv, chiqindi va transport bosimini oshirishi mumkin, shuning uchun o‘sishni ekologik bosimdan ajratuvchi mexanizmlar zarur.

Viloyat xizmatlari sektori ham jadal o‘smoqda. SIAT ma’lumotlariga ko‘ra, Jizzax viloyatida bozor xizmatlari hajmi 2017-yildagi 3 864,9 mlrd so‘mdan 2024-yilda 19 950,5 mlrd so‘mga, ya’ni 5,2 baravar oshgan (yiliga nominal 26,4 foiz, respublikada — 26,0 foiz); viloyatning respublika xizmatlaridagi ulushi 2,31 dan 2,37 foizga o‘zgargan, ya’ni deyarli o‘zgarmagan (1-jadval) [7]. Yashil nuqtai nazardan muhim jihati: viloyatda avtotransport xizmatlari respublikadagidan tezroq o‘sgan (yiliga 20,0 va 17,1 foiz), ularning respublikadagi ulushi 2,41 dan 2,86 foizga ko‘tarilgan, moliya xizmatlari esa 277,0 dan 3 290,6 mlrd so‘mga yetgan [7]. Demak, xizmatlar kengayishi transport faolligining oshishi bilan birga kechmoqda, bu esa turizm oqimi o‘sganda transport bosimini boshqarish zarurligini ko‘rsatadi (avtotransport hajmining o‘sishi emissiyaning o‘sishiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri teng emas, chunki hajm pul qiymatida o‘lchangan).

**1-jadval.**

**Jizzax viloyati va respublika xizmatlari (joriy narxlar)**

| Ko‘rsatkich | 2017 | 2024 | Yillik nominal o‘sish, % |
|---|---|---|---|
| Jizzax viloyati bozor xizmatlari, mlrd so‘m | 3 864,9 | 19 950,5 | 26,4 |
| Respublika bozor xizmatlari, mlrd so‘m | 167 070,4 | 840 146,5 | 26,0 |
| Viloyatning respublikadagi ulushi, % | 2,31 | 2,37 | — |
| Jizzax avtotransport xizmatlari, mlrd so‘m | 586,9 | 2 100,3 | 20,0 |
| Respublika avtotransport xizmatlari, mlrd so‘m | 24 345,2 | 73 439,0 | 17,1 |
| Viloyatning respublika avtotransportidagi ulushi, % | 2,41 | 2,86 | — |

*Manba: SIAT ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari [7].*

Rasmiy hujjatlar va statistika tahlili asosida oltita mexanizm tizimlashtirildi (2-jadval). Ular o‘zaro bog‘liq: resurs samaradorligi va qayta tiklanuvchi energiya joylashtirish vositalarida xarajat va emissiyani kamaytiradi, transport va yuk cheklovlari tabiiy hududlarni muhofaza qiladi, mahalliy qiymat zanjiri jamoa foydasini ta’minlaydi, monitoring esa hammasini baholashga imkon beradi.

**2-jadval.**

**Turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirish mexanizmlari**

| Mexanizm | Mazmuni | Jizzax viloyatida qo‘llanishi | Monitoring ko‘rsatkichi |
|---|---|---|---|
| **1. Resurs samaradorligi standartlari** | Joylashtirish va ovqatlanish korxonalarida energiya, suv va chiqindi bo‘yicha ixtiyoriy sertifikatlash va hisobot [3] | Mehmon uylari va mehmonxonalar (76 ta vosita) uchun bosqichma-bosqich standart | 1 mehmon-kechaga energiya va suv sarfi; chiqindi ulushi |
| **2. Qayta tiklanuvchi energiya** | Quyosh suv isitgichlari va panellari, energiya tejamkor jihozlar [4; 5] | Elektr tarmog‘i cheklangan tog‘li tumanlarda (Zomin) mustaqil quyosh tizimlari | Qayta tiklanuvchi manba ulushi; o‘rnatilgan quvvat |
| **3. Kam emissiyali transport** | Jamoat va elektr transportida yetib borish, yagona marshrutlar [4] | Jizzax–Zomin yo‘nalishida elektr avtobus va shuttle xizmati | Shaxsiy avtotransportdan foydalanuvchilar ulushi |
| **4. Tabiiy hududlar yuki** | Sig‘im (carrying capacity) chegaralari, zonalashtirish, tashrif monitoringi | Zomin zonasi va muhofaza etiladigan hududlar | Kunlik/mavsumiy tashrif soni va chegaraga nisbati |
| **5. Mahalliy qiymat zanjiri** | Mahalliy oziq-ovqat, hunarmandchilik va ish o‘rinlaridan foydalanish | Gastronomik va hunarmandchilik yo‘nalishlari, mahalliy ta’minotchilar | Mahalliy xarid ulushi; mahalliy aholi bandligi |
| **6. Yashil moliya va monitoring** | Imtiyozli kredit, yashil standartlar bilan bog‘liq | Tuman kesimida turizm va ekologik ko‘rsatkichlar paneli | Yashil kredit hajmi; sertifikatlangan obyektlar soni |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | rag‘batlar, yashil turizm statistikasi | | |

*Manba: [1–12] asosida muallif ishlanmasi.*

Resurs samaradorligi mexanizmi (1) joylashtirish va ovqatlanish korxonalarida energiya, suv va chiqindi sarfini hisobga olishdan boshlanadi. Strategiya energiya samaradorligini 2030-yilgacha ikki baravar oshirishni nazarda tutgani sababli [3], mehmonxona va mehmon uylari uchun ixtiyoriy sertifikatlash umumiy maqsadga bog‘lanishi mumkin; ovqatlanish xizmatlari turizm bilan bog‘liq xizmatlar hajmining 96 foizini tashkil etgani uchun [8] standartlar bu segmentni ham qamrab olishi lozim. Qayta tiklanuvchi energiya mexanizmi (2) ayniqsa tog‘li va tarmoqdan uzoq joylar uchun dolzarb: NDC elektr ishlab chiqarishda qayta tiklanuvchi manbalarni kamida 25 foizga, Energetika vazirligi esa 2030-yilgacha 40 foizga yetkazishni nazarda tutadi [4; 5; 6], 2024-yil 20-oktabrgacha quyosh va shamoldan taxminan 4 mlrd kVt·soat elektr ishlab chiqarilgan [5]. Turistik obyektlarda quyosh tizimlaridan foydalanish bu milliy maqsadning mahalliy ko‘rinishi bo‘la oladi.

Transport mexanizmi (3) tashrif emissiyasining asosiy manbalaridan birini nishonga oladi: NDC ma’lumotiga ko‘ra avtotransport emissiyasi 2010–2017-yillarda taxminan 59 foizga o‘sgan va jamoat transportini tabiiy gaz hamda elektr tortishga o‘tkazish rejalashtirilgan [4]; viloyatda avtotransport xizmatlarining tez o‘sishi (1-jadval) shu yo‘nalishning ahamiyatini oshiradi. Tabiiy hududlar yuki mexanizmi (4) Zomin zonasi (2 000 gektar, Suffa platosidagi 700 gektarlik kurort) [10] va Zomin hamda Nurota qo‘riqxonalari, Zomin milliy bog‘i, Aydar–Arnasoy ko‘l tizimi [11; 12] kabi hududlarda tashrif sig‘imi chegaralari va zonalashtirishni talab qiladi; hozircha ochiq manbalarda bunday chegaralar e’lon qilinganini aniqlay olmadik. Mahalliy qiymat zanjiri mexanizmi (5) Jizzax gastronomik va hunarmandchilik salohiyatidan [11] foydalanib, turizm daromadining mahalliy aholida qolishini ta’minlaydi; oltinchi mexanizm (6) esa yuqoridagilarni baholash uchun zarur ma’lumot va moliyaviy rag‘batlarni beradi.

**3-jadval.**

**Mexanizmlarni joriy etish bosqichlari (taklif)**

| Bosqich | Asosiy ishlar | Mexanizmlar | Natija |
|---|---|---|---|
| 1. Bazaviy ma’lumot | Tuman kesimida joylashtirish, tashrif, energiya va suv sarfi, chiqindi bo‘yicha ma’lumot yig‘ish; kichik oilaviy joylashtirishni ro‘yxatga olish | 6 | Ko‘rsatkichlar uchun bazaviy daraja |
| 2. Sinov | Ixtiyoriy standartlar va sig‘im chegaralarini Zomin zonasida sinash; yagona marshrut va shuttle | 1, 3, 4 | Sinov natijalari va tuzatilgan standartlar |
| 3. Kengaytirish | Quyosh tizimlari, rag‘batlar va mahalliy ta’minot dasturlarini boshqa tumanlarga kengaytirish | 2, 5, 6 | Sertifikatlangan obyektlar va mahalliy xarid ulushining o‘sishi |

*Manba: muallif taklifi.*

Mexanizmlarning xavflari ham mavjud. Birinchidan, ixtiyoriy standartlar kichik mehmon uylari uchun qo‘shimcha xarajat bo‘lishi va ulardan qochishga olib kelishi mumkin; shu sababli rag‘batlar standartdan oldin yoki u bilan birga berilishi kerak. Ikkinchidan, tashrif chegaralari qisqa muddatda daromadni kamaytirishi mumkin, shuning uchun narx va mavsumiylik siyosati bilan uyg‘unlashtirilishi kerak. Uchinchidan, ma’lumot yo‘qligi mexanizmlarning natijasini baholashga to‘sqinlik qiladi: ushbu tahlilda ham joylashtirish statistikasi kichik oilaviy joylashtirishni to‘liq qamramagan bo‘lishi mumkin.

Mexanizmlarni joriy etishda ketma-ketlik muhim: birinchi bosqichda turizm va ekologik ko‘rsatkichlar bo‘yicha tuman kesimida bazaviy ma’lumot yig‘iladi (6-mexanizm), ikkinchi bosqichda ixtiyoriy standartlar va tabiiy hududlar uchun sig‘im chegaralari sinovdan o‘tkaziladi (1- va 4-mexanizmlar), uchinchi bosqichda moliyaviy rag‘batlar va infratuzilma (2-, 3- va 5-mexanizmlar) kengaytiriladi. Zomin zonasi kabi hududlar tajriba maydoni bo‘lishi mumkin.

Tadqiqotning cheklovlari: tezis rasmiy hujjatlar va ikkilamchi statistikaga tayanadi, maydon ma’lumotlari (so‘rov, kuzatuv) mavjud emas; mexanizmlarning samaradorligi baholanmagan; Jizzax viloyati bo‘yicha statistika joylashtirish vositalari bilan cheklangan, kichik oilaviy joylashtirish to‘liq qamralmagan bo‘lishi mumkin; SIAT bo‘yicha ulushlar joriy narxlarda hisoblangan.

Xulosa. Yashil iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini barqaror rivojlantirish resurs samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya, kam emissiyali transport, tabiiy hududlar yukini boshqarish, mahalliy qiymat zanjiri va yashil moliya hamda monitoring mexanizmlarining uyg‘un qo‘llanishini talab qiladi. Birinchi navbatdagi vazifa — turizm va ekologik ko‘rsatkichlar bo‘yicha tuman kesimida bazaviy statistika yaratish, so‘ngra ixtiyoriy standartlar va sig‘im chegaralarini Zomin zonasida sinab ko‘rish.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. United Nations Environment Programme (2011). Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication. Nairobi: UNEP. https://wedocs.unep.org/20.500.11822/32245
2. UNEP & UNWTO (2005). Making tourism more sustainable: A guide for policy makers. Paris–Madrid: UNEP/UNWTO. (Xotira asosida keltirildi; tekshirilishi kerak.)
3. International Energy Agency (2019). Strategy for the transition to a green economy for the 2019–2030 period (Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PP-4477). https://www.iea.org/policies/11979-strategy-for-the-transition-to-a-green-economy-for-the-2019-2030-period-resolution-of-the-president-of-the-republic-of-uzbekistan-no-pp-4477
4. Republic of Uzbekistan (2021). Updated nationally determined contribution under the Paris Agreement. UNFCCC. https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/Uzbekistan_Updated%20NDC_2021_EN.pdf
5. Kun.uz (2024, 21 oktabr). Green energy production growing in Uzbekistan. https://kun.uz/en/news/2024/10/21/green-energy-production-growing-in-uzbekistan

6. Times of Central Asia (2024). Uzbekistan plans to increase share of green energy to 40% by 2030. https://timesca.com/uzbekistan-plans-to-increase-share-of-green-energy-to-40-by-2030/
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (2026). Bozor xizmatlari hajmi (hududlar kesimida); Mehmonxona va ovqatlanish xizmatlari hajmi (yillik) [SIAT 1210, 1223, 1213, 1207]. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_1210.pdf; https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_1223.pdf
8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (2025). Analytical review, January–December 2024. https://stat.uz/img/analitika-12_2024-eng_p40851.pdf
9. Jizzax viloyati statistika boshqarmasi. Turizm (2024-yil): press-reliz. https://www.jizzaxstat.uz/uploads/docs/2025%20yil/03/turizm.pdf
10. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “Zomin” turistik-rekreatsion zonasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 254-son qaror, 28.04.2021. https://www.lex.uz/docs/-5398836
11. Qayumov A., Yorbekov J. Jizzaxda turizmni rivojlantirish imkoniyatlari // UzA. — 26.02.2024. https://uza.uz/oz/posts/jizzaxda-turizmni-rivojlantirish-imkoniyatlari_571433
12. Usmanov M. R. Jizzax viloyatida ekoturizmni rivojlantirish imkoniyatlari. — Jizzax davlat pedagogika universiteti, 16.04.2023. https://jdpu.uz/jizzax-viloyatida-ekoturizmni-rivojlantirish-imkoniyatlari/
13. Usmonova V. B. O‘ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARINING XALQARO BOZORDAGI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI //Konferensiyalar. – 2026. – Т. 1. – №. 1. – С. 226-229.
14. Usmonova V. SOG ‘LIQNI SAQLASH XIZMATLARINI RAQAMLASHTIRISHNING XORIJIY TAJRIBASI VA ULARNI O ‘ZBEKISTON SHAROITIGA TATBIQ ETISH YO ‘NALISHLARI //Insight: Economics and Science. – 2026. – Т. 1. – №. 1. – С. 132-137.
15. Usmonova V., Abdulhamidov A. ONGOING REFORMS IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL CONTROL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN //Scientific practical conference. – 2026. – Т. 1. – №. 3. – С. 1033-1037.
16. Usmonova V. RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA O ‘ZBEKISTONDA XIZMAT KO ‘RSATISH SOHASINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI //Scientific practical conference. – 2026. – Т. 1. – №. 3. – С. 1038-1040.
17. Bobanazarova J., Usmonova V. YASHIL IQTISODIYOT MAMLAKAT BARQAROR RIVOJLANISHNING ASOSI VA KELAJAGIMIZNI BELGILAB BERUVCHI STRATEGIK YO ‘NALISH //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 141-143.